

مسئولیت مدنی اشخاص

حقوق عمومی

دکتر حمیدرضا آقا باباییان

دبیر، یک دادگستری و مشاور حقوقی

دکتر عادل محمدی

مشاور حقوقی و مدرس دانشگاه

دکتر مهزاد محمودی

مشاور حقوقی و مدرس دانشگاه

با دیباچه

دکتر سیدباقر میرعباسی

استاد دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران

سرشناسه	آقابابایان، حمیدرضا، ۱۳۵۱ -
عنوان قراردادی	ایران. قوانین و احکام. Iran. Laws, etc.
عنوان و نام پدیدآور	مسئولیت مدنی اشخاص حقوق عمومی/حمیدرضا آقابابایان، عادل محمدی، هزار محمدی؛ با دیباچه سیدباقر میرعباسی.
مشخصات نشر	تهران: خرسندی، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	۱۸۶ ص.
شابک	978-600-114-953-5
وضعیت فهرست‌نویسی	فیا
یادداشت	مسئولیت (حقوق) -- ایران
موضوع	اشخاص (حقوق) -- ایران
موضوع	حقوق عمومی -- ایران
شناسه افزوده	محمدی، عادل، ۱۳۶۵ -
شناسه افزوده	محمدی، هزار، ۱۳۶۴ -
رده‌بندی سنگرم	۱۳۹۷ م ۶۶۵/آ ۸۲۹ KMHA
رده‌بندی دربی	۳۴۶/۵۵۰۲
شماره کتابشناسی ملی	۵۳۰۲۶۴۲

انتشارات خرسندی

نمایشگاه و فروشگاه کتاب‌های، حقوقی و مجموعه قوانین

تهران، خیابان انقلاب - خیابان فخر رازی - خیابان لافی‌نژاد - نرسیده به خیابان دانشگاه - پلاک ۱۷۴ - واحد ۲

تلفن: ۵ - ۳۴۰۶۹۷۱ - ۵۸۰۶۶۴۹

فروشگاه شماره ۱: میدان انقلاب، خ منیری جاوید (اردیو)، پلاک ۹۲ تلفن: ۶۶۹۵۰۷۵۹ - ۶۶۷۵۵۹۱۰

فروشگاه شماره ۲: خ انقلاب، نرسیده به میدان فردوسی، کوچه شهید برایی، دانشکده حقوق دانشگاه آزاد،

طبقه زیرین (قسمت کتابفروشی): ۶۰۰۹۱۰

پست الکترونیک: khorsandy.pub@gmail.com

سایت اینترنتی: WWW.Khorsandypub.com

مسئولیت مدنی اشخاص حقوق عمومی

دکتر حمیدرضا آقابابایان - دکتر عادل محمدی - دکتر هزار محمدی

چاپ اول: ۱۳۹۷ تیراژ: ۵۰ جلد قیمت: ۲۲۰,۰۰۰ ریال

ISBN: 978- 600-114-953-5

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۱۴-۹۵۳-۵

۱۳.....	مقدمه
---------	-------

بخش اول - مفهوم شخصی حقوقی و پیشینه مسئولیت مدنی آن

۱۷.....	فصل اول - مفهوم، انواع و سابقه تاریخی مسئولیت مدنی اشخاص حقوق عمومی
۱۷.....	مبحث اول: مفهوم و تعریف مسئولیت
۱۷.....	گفتار اول: مفهوم مسئولیت
۱۸.....	گفتار دوم: تعریف
۱۹.....	اخلاقی
۲۱.....	الف: مسئولیت قضا. ادی
۲۲.....	ب: مسئولیت قهری
۲۳.....	مبحث دوم: انواع مسئولیت
۲۳.....	گفتار اول: مسئولیت در حقوق داخلی
۲۳.....	الف: مسئولیت مدنی
۲۶.....	ارکان تحقق مسئولیت مدنی
۲۶.....	خسارت و ضرر
۲۷.....	عمل و فعل زیان بار
۲۸.....	رابطه سببیت
۲۸.....	الف: هدف مسئولیت مدنی
۲۹.....	ب: هدف مسئولیت مدنی در ارتباط با عامل ورود زیان
۳۰.....	ج: ایجاد نظم در جامعه با جلوگیری از اقدامات سایر اشخاص
۳۱.....	ب: مسئولیت کیفری
۳۵.....	ج: مسئولیت اداری
۳۶.....	د: مسئولیت انتظامی
۳۷.....	گفتار دوم: مسئولیت در حقوق بین المللی
۳۸.....	الف: مسئولیت مدنی بین المللی
۳۹.....	ب: مسئولیت کیفری بین المللی

- گفتار سوم: سابقه تاریخی مسئولیت مدنی..... ۳۹
- بند اول: مسئولیت مدنی در قرآن..... ۴۰
- الف - قاعده ضمان ید..... ۴۲
- ب - قاعده لاضرر..... ۴۳
- بند دوم: مسئولیت مدنی اشخاص حقوق عمومی در فقه..... ۴۶
- گفتار سوم: مسئولیت مدنی اشخاص حقوق عمومی در قوانین ایران..... ۴۷

فصل دوم - اشخاص حقوقی..... ۵۱

- مبحث اول: تاریخچه اشخاص حقوقی..... ۵۱
- مبحث دوم: تعریف اشخاص حقوقی..... ۵۳
- مبحث سوم: مبانی بری و ابرار اشخاص حقوقی..... ۵۵
- گفتار اول: مبانی نظری اشخاص حقوقی..... ۵۶
- الف: نظریه واقعی بودن اشخاص حقوقی..... ۵۶
- ب: نظریه فرضی بودن اشخاص حقوقی..... ۵۷
- ج: نظریه اعتباری بودن اشخاص حقوقی..... ۵۸
- گفتار دوم: انواع اشخاص حقوقی..... ۵۹
- الف) اشخاص حقوقی حقوق عمومی..... ۶۱
- ۱- اشخاص حقوقی متصدی امور ملی یا سازش ملی..... ۶۱
- ب: اشخاص حقوقی حقوق خصوصی..... ۶۴
- ۱- شرکتهای تجارتي..... ۶۴
- ۲- مؤسسات غیر تجارتي..... ۶۶
- ۳- موقوفات..... ۶۷

بخش دوم - مبانی تحقق مسئولیت مدنی اشخاص حقوق عمومی

- فصل اول - مبانی نظری مسئولیت اشخاص حقوق عمومی..... ۷۱
- مبحث اول: نظریه تقصیر..... ۷۲
- گفتار اول: مفاد نظریه..... ۷۲
- گفتار دوم: تاریخچه..... ۷۳
- گفتار سوم: مفهوم تقصیر..... ۷۳
- گفتار چهارم: مسئولیت مدنی اشخاص حقوق عمومی مبتنی بر تقصیر..... ۷۵

الف: نظریه مسئولیت غیر مستقیم اشخاص حقوق عمومی.....	۷۶
۱- قواعد عمومی.....	۷۶
۲- تفکیک میان خطای اداری، شخصی و آثار آن.....	۷۷
ب: مفهوم خطای اداری و ضابطه آن از خطای شخصی.....	۷۷
۱- خطای اداری از نظر حقوقی.....	۷۷
۲- خطای حرفه‌ای.....	۷۹
۳- اجتماع خطای اداری و شخصی.....	۸۰
۴- نقد نظریه.....	۸۱
ج: نظریه مسئولیت مستقیم اشخاص حقوق عمومی.....	۸۱
۱- مفهوم نظریه.....	۸۱
۲- میان نظریه.....	۸۲
۳- نقد نظریه‌های.....	۸۳
مبحث دوم: نظریه‌های مسئولیت در تقصیر.....	۸۳
گفتار اول: نظریه خطر.....	۸۳
الف: مفهوم نظریه.....	۸۳
ب: نقد نظریه.....	۸۴
گفتار دوم: نظریه برابری همگان در تأمین هزینه‌های عمومی.....	۸۵
الف: مفهوم نظریه.....	۸۵
ب: نقد نظریه.....	۸۶
گفتار سوم: مسئولیت مدنی اشخاص حقوق عمومی در حوادث اتمی.....	۸۷
الف: حوادث موجب مسئولیت مدنی و اثبات آن.....	۸۸
ب: بررسی مسئولیت مدنی اشخاص حقوق عمومی در حوادث اتمی بر مبنای نظریه خطر.....	۸۸
فصل دوم- شرایط تحقق مسئولیت مدنی اشخاص حقوق عمومی.....	۹۱
مبحث اول: وجود ضرر.....	۹۱
گفتار اول: مفهوم ضرر ویژگی‌های آن.....	۹۱
الف: ضرر مادی.....	۹۲
ب: ضرر معنوی.....	۹۳
گفتار دوم: شرایط ضرر.....	۹۵
الف: مسلم بودن ضرر.....	۹۵

۹۶	ب: مستقیم بودن ضرر
۹۷	د: غیر عادی بودن ضرر
۹۷	مبحث دوم: شرایط فعل زیان آور
۹۷	گفتار اول: ارتباط فعل زیان آور با انجام وظیفه اداری
۱۰۰	گفتار دوم: ارتباط فعل زیان با کارکنان اشخاص حقوق عمومی
۱۰۲	الف: مسئولیت مدنی اشخاص مذکور در اصل ۱۷۱ قانون اساسی
۱۰۵	ب: مسئولیت مدنی اشخاص مذکور در ماده ۱۱ قانون مسئولیت مدنی
۱۰۸	ج: مسئولیت مدنی اشخاص مذکور در ماده ۱۲ قانون مسئولیت مدنی
۱۱۰	گفتار سوم: ضرورت تقصیر در مسئولیت مدنی اشخاص حقوقی
۱۱۳	الف: اثبات تقصیر و میزان مسئولیت مدنی اشخاص حقوقی و کارمند
۱۱۴	ب: مسئولیت مدنی اشخاص حقوق عمومی در حالت تداخل و اجتماع خطای شخصی و اداری
۱۱۵	گفتار چهارم: رابطه سببیت بین فعل زیان آور و ضرر
۱۱۵	الف: لزوم وجود رابطه سببیت و اثبات آن
۱۱۷	ب: مسئولیت مدنی اشخاص حقوق عمومی در حالت اجتماع اسباب
۱۱۷	۱- نظریه تساوی اسباب
۱۱۸	۲- نظریه سبب نزدیک و بی واسطه
۱۱۹	۳- نظریه سبب مقدم
۱۲۰	۴- نظریه سبب متعارف و اصلی
۱۲۳	فصل سوم- اسباب معافیت اشخاص حقوق عمومی از مسئولیت
۱۲۳	مبحث اول: انواع اسباب توجیه کننده مسئولیت مدنی اشخاص حقوق عمومی و آثار آنها
۱۲۳	گفتار اول: اسباب خارجی
۱۲۴	الف: قوه قاهره
۱۲۶	ب: فعل شخص ثالث
۱۲۷	ج: تقصیر زیان دیده
۱۲۸	د: اضطرار
۱۳۱	گفتار دوم: اسباب داخلی
۱۳۱	الف: اعمال حاکمیت
۱۳۴	ب: اعمال عمدی
۱۳۴	گفتار سوم: مسئولیت مدنی ناشی از قوه قانون گذاری

الف) کارهای نمایندگان مجلس.....	۱۳۵
۱- خسارت ناشی از سخنان نمایندگان در مجلس.....	۱۳۵
۲- خسارات ناشی از رای و تصمیم نمایندگان مجلس.....	۱۳۶
ب: کارهای قانونگذاری و مسأله جریان خسارت ناشی از قانون.....	۱۳۷
۱- نظریه عدم مسئولیت.....	۱۳۸
۲- نظریه قبول مسئولیت.....	۱۳۸
۳- نحوه پرداخت خسارات ناشی از مقررات حقوقی که قانون نیست.....	۱۴۰
گفتار چهارم: مسئولیت مدنی ناشی از اعمال قوه قضائیه و مجریه.....	۱۴۱
الف: اعمال قوه قضائیه.....	۱۴۲
۱- بدهیهای قانونی جریان خسارت ناشی از اعمال قوه قضائیه.....	۱۴۲
۲- مسئولیت سببی از تشکیلات.....	۱۴۳
۳- مسئولیت ناشی از اشتباه دادرس.....	۱۴۳
۴- مسئولیت ناشی از اشتباه در رای.....	۱۴۴
۵- اصل ۴۹ قانون اساسی و جریان خسارت.....	۱۴۵
ب: خسارت ناشی از قوه مجریه.....	۱۴۶
۱- فعالیت قوه مجریه در تنظیم و اجرای لایحه.....	۱۴۷
۲- امضای قوانین و تصویب نامه ها.....	۱۴۸
۳- انتشار قانون.....	۱۵۰
۴- برقراری حکومت نظامی.....	۱۵۰
۵- اقدامات تأمینی نظم عمومی.....	۱۵۲
اول - خسارات ناشی از شورشهای داخلی.....	۱۵۳
دوم - خساراتی که ناشی از اقدامات و عملیات مقامات دولتی.....	۱۵۳
سوم - خسارات ناشی از تظاهرات.....	۱۵۴
 فصل چهارم - مراجع رسیدگی به دعاوی مسئولیت مدنی اشخاص حقوق عمومی.....	۱۵۵
مبحث اول: محاکم اختصاصی اداری.....	۱۵۵
گفتار اول: تاریخچه محاکم اداری.....	۱۵۶
گفتار دوم: نقش دیوان عدالت اداری در مسئولیت مدنی اشخاص حقوق عمومی.....	۱۵۸
گفتار سوم: مقارنه و تطبیق شورای دولتی فرانسه با دیوان عدالت.....	۱۶۱
گفتار چهارم: دادگاه انتظامی قضات.....	۱۶۳

۱۶۴	گفتار پنجم: دادگاه صالح رسیدگی به حوادث ناشی از انرژی اتمی
۱۶۶	مبحث دوم: محاکم عمومی
۱۶۶	گفتار اول: صلاحیت دادگاههای عمومی در مسئولیت مدنی اشخاص حقوق عمومی
۱۶۸	گفتار دوم: نحوه اجرای احکام مدنی علیه اشخاص حقوق عمومی
۱۷۲	گفتار سوم: نقد صلاحیت مراجع اداری و قضائی
۱۷۵	نتیجه گیری
۱۸۳	فهرست منابع

مقدمه

تعریف شخص عمومی نمی‌توان از مفهوم موسسه عمومی مستنبط از اصل ۱۴۱ قانون اساسی تعریف نمود بر این اساس موسسات عمومی سازمان‌های مستقلی هستند که برای تشکیل کار معین و مشخصی براساس قانون تشکیل می‌شوند. در اصول قانون اساسی در ذیل بحث عدم چند شغل از موسسه عمومی نام می‌برد. (اصل قانون اساسی ۱۴۱) در هر حال شخص حقوق عمومی برگرفته از همین تعریف براساس قانون مایه‌ای خدمات کشوری به موجب قانون ایجاد می‌شود. دارای شخصیت حقوقی است و بخشی از امور و وظایفی که بر عهده قوای سه گانه یا سایر مراجع قانونی باشد انجام می‌دهد. بنابراین اشخاص عمومی دارای ویژگی‌های کلی زیر می‌باشند:

۱. دارای شخصیت حقوقی هستند.

۲. برای انجام یک فعالیت مشخص و براساس اصل تخصص‌گرایی و تقسیم کار ایجاد شده‌اند.

۳. اساساً تابع قوانین اموال موسسات عمومی حاکم بر سازمان‌های اداری هستند مگر در موارد خاص مثل دانشگاه‌ها

۴. بودجه موسسات عمومی در ردیف بودجه عمومی کل کشور درج می‌گردد و دارای بودجه مستقل هستند و از محل درآمد عمومی هستند.

۵. دارای نیروی انسانی خاص خود هستند.

ملاحظه می‌گردد که اشخاص حقوق عمومی یکی از مهمترین کارکردهای فعالیتی در سطح کشورها را بر عهده دارند. به تبع اجرای مسئولیت گاه‌ها همین اشخاص سبب ورود خسارت در

اثر تقصیر و خطا بر اشخاص حقیقی و حقوقی خواهند شد. بر اساس ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی هر کس در اثر و نتیجه بی احتیاطی، سهل انگاری و بطور کلی در اثر تقصیر، خسارتی به دیگری وارد کند مسئول جبران خسارت وارده می باشد. مسئولیت مدنی، یا غیر قراردادی، عنوانی است که برای بیان تعهد شخص مبنی بر جبران خسارت ناروایی که به دیگری وارد شده استفاده می شود به عبارت بهتر در هر مورد که شخص ناگزیر از جبران خسارت دیگری باشد، می گویند در برابر او مسئولیت مدنی دارد.^۱ قواعد حقوق بین الملل در مورد تبیین مسئولیت مدنی در اشخاص حقوق عمومی به بار راهگشا بوده و اصولاً در تفسیر و تحلیل این مبانی ناگزیر از استفاده از تفاسیر موجه در حقوق بین الملل هستیم. چرا که در قبال فعل زیانبار یا ایجاد خسارت توسط اشخاص حقوق عمومی در سرق بین الملل مسئولیت مدنی دولت نیز مطرح می گردد. بنابراین مسئولیت مدنی دولت در حقیقت بین الملل و همین مسئولیت در مقابل اشخاص حقیقی یا حقوقی داخلی و عمومی، نمی تواند خود را خارج از قواعد مسئولیت مدنی بیابد. در کتاب حاضر به تفصیل مسئولیت مدنی اشخاص حقوق عمومی و مبانی آن مورد تفسیر و تحلیل قرار می گیرد. امید است با توجه به کمبود منبع در این مورد، کتاب تواند برای حقوق دوستان مفید فایده واقع گردد.

دکتر سید افر میر عباسی (نکابنی)

استاد تمام دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران

۱ - کاتوزیان، ناصر، حقوق مدنی، انراهای خارج از قرارداد، ج اول، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، چاپ دوم،